

І, щодо останньої умови порівняння взаємозамінних варіантів інвестицій у розвиток енергетичних підприємств, то вона передбачає реалізацію комплексного підходу, що може бути здійснено шляхом врахування не лише безпосередніх витрат в об'єкт, продукууючий енергію, але й витрат пов'язаних з її транспортуванням. Остання складова містить не тільки витрати власне на транспортування (створення відповідних передавальних пристроїв – ліній електропередачі, тепло-трас тощо; подолання відстані), але й неминучих втрат енергії у процесі транспортування. Оскільки витрати, пов'язані з транспортуванням енергії, можуть мати як одноразовий (інвестиції у створення передавальних пристроїв), так і постійний характер (витрати на подолання енергією відстані та втрати у процесі транспортування), то вони будуть складовими формули приведених витрат за двома напрямками: одноразові витрати входять до K , а витрати постійного характеру – у C .

Одноразові витрати (K) повинні враховувати і економічний ефект, який виникає за варіантом інвестицій з більш короткими строками реалізації. Економічний ефект від прискореного завершення інвестиційного проекту має своїми складовими ефект інвестора (E_1) та ефект підрядника (E_2), які розраховуються за формулами:

$$E_1 = \Pi_1 \cdot (T_1 - T_2), \quad (14)$$

де: Π_1 – річна величина очікуваного прибутку від функціонування інвестиційного проекту з більш короткими строками реалізації; T_1 , T_2 – строки (у роках) реалізації інвестиційного проекту за альтернативними варіантами.

$$E_2 = \text{УПВ} \cdot (1 - T_2/T_1), \quad (15)$$

де: УПВ – умовно-постійні витрати підрядника, тобто ті витрати, що залежать не від зміни обсягів виконання робіт, а тільки від зміни строку інвестування.

Література

1. Стадницький Ю.І., Загородній А.Г., Поліщук В.І. Економічне обґрунтування та вибір оптимальних технологій. – Львів: Центр Європи, 1997. – 115 с.
2. Денисов В.И. Техничко-экономические расчеты в энергетике: Методы экономического сравнения вариантов. – М.: Энергоатомиздат, 1985. – 216 с.
3. Лурье А.Л. Методы сопоставления экспериментальных расходов и капиталовложений при экономической оценке технических мероприятий// Вопросы экономики железнодорожного транспорта: Сб. науч. тр. – М.: Трансжелдориздат, 1948. – С. 5-70.
4. Методика эколого-экономической оценки проектов/ А.Н.Алымов, Ю.П.Лебединский, В.Г.Сахаев и др. – К.: СОПС, 1980. – 28 с.
5. Методические указания по эколого-экономической оценке и экспертизе проектов/ В.Е.Топкаль, Ю.П.Лебединский, В.Г.Сахаев и др. – К.: СОПС, 1984. – 48 с.
6. Раяцкас Р.Л., Плакунов М.К. Экономические формы и управленческая реальность. – М.: Экономика, 1991. – 207 с.
7. Методика определения себестоимости и тарифов на электроэнергию ветровых электрических станций/ НКРЭ. – К.: 1998. – 19 с.
8. Залесский А.Б. Сравнительная оценка хозяйственных решений. – М.: Экономика, 1968. – 231 с.
9. Ланге О. Теория воспроизводства и накопления: Пер. с польского. – М.: Изд-во иностр. Л-ры, 1963. – 140 с.
10. Лившиц В.Н. Выбор оптимальных решений в технико-экономических расчетах. – М.: Экономика, 1971. – 255 с.
11. Лившиц В.Н. Оптимизация при перспективном планировании и проектировании. – М.: Экономика, 1984. – 224 с.

12. Лурье А.Л. Экономический анализ моделей планирования социалистического хозяйства. – М.: Наука, 1973. – 435 с.

13. Лурье А.Л., Нит А.В. Экономико-математическое моделирование социалистического хозяйства. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – 284 с.

УДК 630*67

Астір. С. Мельник* – УкрДЛТУ

ЛІСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА (КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

Проаналізована система оподаткування лісового господарства України та шляхи її вдосконалення.

S. Melnyk – USUFWT

Ukrainian forestry policy on taxation (analyse and critique of ukrainian forestry taxation)

Ukrainian forestry taxation is considered in the paper. Critique and improvement of taxation are also given.

Лісове господарство України, як і інші галузі економіки, перебуває в глибокій економічній кризі. Однією з головних причин такої ситуації є недосконала податкова система, яка покликана, з одного боку, наповнювати бюджет країни, а з другого, створювати умови для економічного розвитку держави та суб'єктів підприємницької діяльності.

Величина доходів, отриманих завдяки лісовим ресурсам, може регулюватися структурою та величиною податків, які накладаються на прибуток чи майно. Зменшення лісових податків може сприяти надходженню інвестицій у лісове господарство на величину зменшення податкових зобов'язань [10]. Лісова політика України повинна бути спрямована на створення гнучкої та ощадливої системи оподаткування лісового господарства, адже ліс є не тільки джерелом деревини, а виконує ряд інших корисних функцій, які є важливими для суспільства.

Структура податкової системи щодо оподаткування лісового господарства України представлена такими основними податками та платежами: оподаткування прибутку юридичних осіб, збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, збір до інноваційного фонду, збір за забруднення навколишнього природного середовища. Непряме оподаткування представлено податком на додану вартість. До складу податкової системи України щодо оподаткування лісового господарства не входить майнове оподаткування (відсутній податок на нерухоме майно), земельний податок.

У структурі податкової системи України за 1998 рік податок на прибуток підприємств склав 25,3 %, податок на додану вартість – 31,4 %. Щодо зарубіжних країн, то податок на прибуток в структурі податкової системи становить: у Німеччині – 2,8 %, Великобританії – 9,3 %, Швеції – 6,3 %; податок на додану вартість: в Німеччині 17,3 %, у Великобританії 19,0 %, у Швеції 15,1 %. Але Водночас індивідуальний прибутковий податок з громадян у Німеччині становить 27,3 %, Великобританії – 27,4 %, Швеції – 35,2 %, тоді як в Україні – 9,1 %. Така ситуація

* наук. керівник – проф. І.М.Синякевич, д.е.н. – УкрДЛТУ

пояснюється тим, що середньомісячні доходи громадян України в декілька десятків разів нижчі від доходів громадян країн Західної Європи. Крім того, ріст розміру заробітної плати стримується подвійною сплатою нарахувань на фонд оплати праці та з доходів, які виплачуються найманим працівникам: до Пенсійного фонду – 32 % та 2 %, Фонду сприяння зайнятості населення – 1,5 % та 0,5 %, збір на обов'язкове соціальне страхування – відповідно 4,0 % та 1,5 % [5]. Тобто ці платежі не доповнюють, а перекривають один одного.

На жаль, податок на прибуток та додану вартість не надають стимулів підприємствам лісового господарства України для раціоналізації процесу лісокористування. Адже стимулююча функція податків виражається суб'єктом та об'єктом стимулювання, формами заохочення. Відсутність цих положень свідчить про відсутність механізму стимулювання. Для того, щоб податок на прибуток та податок на додану вартість заохочували до раціоналізації лісокористування, необхідно визначити форми матеріального заохочення, тобто запровадження різних ставок оподаткування, звуження бази оподаткування та пільг, які залежали б від здійснюваної господарської діяльності. Доцільно було б звільняти від податку ту частину прибутку, яка спрямовується на впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, створення лісових насаджень на раніше незаліснених територіях та проведення в них доглядових рубань тощо. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" №283/97-ВР від 22.05.1997 не передбачає менших ставок оподаткування та пільг для підприємств лісового господарства, тобто законодавство не враховує специфіку, напруги та цілі розвитку галузей економіки, що підкреслює фіскальну спрямованість податкової системи України. Це видається досить незрозумілим, оскільки розвиток лісового господарства пов'язаний з численними економічними, соціальними та екологічними вигодами, які суспільство черпає з лісових ресурсів. На наш погляд варто переглянути та змінити існуючий механізм оподаткування прибутку лісогосподарських підприємств, який стимулює суб'єкти господарської діяльності до збільшення валових витрат, зменшення бази оподаткування (валового прибутку), що зрештою не стимулює до збільшення надходжень до бюджету та раціоналізації лісокористування. У практиці оподаткування прибутку лісогосподарських підприємств країн з розвинутою ринковою економікою не застосовується підхід розрахунку валового прибутку, як це має місце в Україні. Найбільш поширено застосовуються фіксований податок та податок на вартість заготовленої деревини [9, 10]. У першому випадку власники лісів сплачують на користь держави певну фіксовану величину податку, яка визначається за допомогою адміністративно встановлених ставок за 1 м³ заготовленої деревини [9, 10]. У другому випадку оподаткуванню підлягає валова або чиста вартість заготовлених ресурсів, а величина податку становить відсоток від цієї вартості [9, 10]. За своєю суттю фіксований податок та податок на вартість заготовленої деревини зменшує вартість ресурсу на фіксовану величину або постійний відсоток. Таке оподаткування стимулює раціональне лісокористування, оскільки заготовляються лише ті сортименти, які принесуть прибуток (як правило кращої якості). Ці податки, на відміну від податку на майно та землю, дозволяють уникнути нагромадження платежів, оскільки залежать від розміру щорічного використання лісових ресурсів. Фіксований податок та податок на вартість заготовлюваних лісових ресурсів характеризуються простотою при розрахунках та зборі, оскільки

не вимагає від лісокористувача значних розрахунків, не заохочують надмірної експлуатації лісових ресурсів.

Оподаткування землі та нерухомого майна до підприємств лісового господарства України не застосовується. Виняток становлять лише земельні ділянки, що входять до складу земель лісового фонду і зайняті виробничими, культурно-побутовими, жилими будинками та господарськими будівлями і спорудами. Для таких земель податок встановлюється у розмірі 0,3 відсотка від грошової оцінки одиниці площі ріллі по області [3]. В Лісовому кодексі України (ст. 89) зазначено, що спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та проведення науково-дослідних робіт є платним, причому плата справляється за встановленими таксами або у вигляді орендної плати чи доходу, отриманого від реалізації лісових ресурсів на конкурсних умовах. Величина земельного податку не може залежати від обсягів заготовлюваних ресурсів, вибору обороту рубання, не стимулює змін управлінських рішень та не впливає на ефективність лісокористування [9]. Відсутність належного механізму стягнення земельного податку із земель лісового фонду в Україні пояснюється виключно державною власністю на ліси (ст. 6 Лісового кодексу України). У країнах з розвинутою ринковою економікою земельний податок державі сплачують приватні власники лісу, а орендну плату на користь власника сплачують лісокористувачі, які використовують державні та приватні лісові землі на правах оренди [9,10]. Лісовим кодексом України (ст. 9) передбачена передача ділянок лісового фонду у тимчасове використання на періоди до 3-х років та від 3-х до 5-и років на умовах оренди, яка передбачає сплату орендної плати раз в рік на користь держави. Фактично, це положення не знаходить широкого застосування на практиці. Однією з причин такого становища є те, що період лісовирощування є значно довшим і становить 80-100 років. В майбутньому для розвитку приватної форми власності на ліси необхідно визначити систему оподаткування лісових земель, адже ринкова економіка передбачає податок на нерухомість та землю лісових власників. Ці податки доповнюють податок на прибуток, оскільки податок на нерухоме майно та землю – це податок на багатство. При запровадженні таких податків в Україні доцільно взяти до уваги особливості їх застосування в лісовому господарстві розвинутих країн, які залежать від цілей лісової політики: лісові землі можуть виключатись з положень закону про майно постійно або протягом визначеного періоду часу; землевласники, які здійснюють посадку саджанців, доглядові рубання можуть оподатковуватися за зниженими ставками; сплата податку може відтерміновуватися до часу лісозаготівель; лісова земля та майно можуть оцінюватися аналогічно до інших видів майна, але для розрахунку податку застосовується інша ставка (як правило, нижча), або ж оцінка здійснюється із врахуванням понижуючих коефіцієнтів [10].

Згідно зі статтею 89 Лісового кодексу України розмір плати за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками земельного фонду встановлений на основі лімітів їх використання і такс на лісову продукцію та послуги з врахуванням якості та доступності. Платежі за спеціальне використання лісових ресурсів в структурі Державного бюджету України у 1998 році склали 0,2 % [5]. Домінуючу роль в них займає попнева плата за заготовлену де-

ревіну та живицю, незважаючи на те, що Лісовий кодекс України передбачає ще цілий ряд інших видів лісокористувань. Комерційне використання багатьох недревних продуктів лісу не знаходить поширення не тільки в Україні, а й в інших країнах світу через значні сезонні коливання заготівель, які неможливо передбачити. В Україні ці платежі спрямовуються на виконання робіт щодо відтворення лісів, проведення лісогосподарських заходів (ст. 91 Лісового кодексу). Попнева плата не є податком, але має певні риси податкових платежів. На наш погляд, при переході до ринкової економіки необхідно скасувати попневу плату в теперішньому її трактуванні та призначенні. У класичному розумінні попнева або коренева плата не є збором до бюджету, а ціною (залишковою вартістю), яку покупець бажає заплатити за отримання (заготівлю) лісового ресурсу, в той час як продавець розглядає цю плату як мінімальну ціну, беручи до уваги свої виробничі витрати [10]. Коренева плата чи вартість визначається на лісових аукціонах за умови високої конкуренції або за допомогою розрахунків, коли конкуренція незначна або слабка, ринкові ціни для лісових ресурсів не існують, але вони використовуються для виробництва іншої продукції, для якої ринок існує. В останніх випадках найчастіше застосовують метод "залишкової вартості", який передбачає, що коренева вартість дорівнює залишковій, яка отримана після віднімання від ринкової ціни кінцевого продукту витрат транспортування, перероблення, реалізації та нормального прибутку на вкладений капітал. Необхідно взяти до уваги той факт, що залишкова вартість лісових ресурсів, визначена зі сторони покупця, є вірною у випадку, коли витрати лісовирощування дорівнюють нулю (за відсутності власників лісових ресурсів) [8]. У випадку плантаційного лісовирощування при визначенні кореневої плати до уваги необхідно брати і витрати продавця.

Важливу роль для економічного стимулювання охорони навколишнього середовища виконують екологічні платежі. Їхня основна функція полягає в стимулюванні раціонального природокористування суб'єктів господарської діяльності. В Україні частка екологічних податків в структурі податкової системи не досягає і 1 %, в той час як в країнах Західної Європи ця частка коливається в межах 3-8 % [7]. В Україні лісогосподарські підприємства з екологічних платежів сплачують переважно плату за забруднення пересувними джерелами забруднення: автомобілі, лісозаготівельна техніка тощо. В основі методології встановлення нормативів, які визначають розміри плати за забруднення, покладено: величину еколого-економічного збитку; обсяг грошових коштів, який необхідно "отримати" з кожної тонни викидів, скидів, розміщених відходів для створення джерела фінансування екологічної діяльності, який був би незалежним від державного бюджету; економічного стану підприємств-забруднювачів. Плата за забруднення, яка здійснюється в межах гранично-допустимих викидів, відноситься на собівартість продукції і оплачується споживачем. До понаднормативного понадлімітного забруднення застосовуються штрафні санкції і сплачуються за рахунок прибутку підприємства-забруднювача. Позитивною стороною діючих платежів за забруднення є реалізація на практиці принципу "забруднювач платить", що дозволяє нагромадити, хоч і незначні, кошти для здійснення природоохоронної діяльності. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 303 від 1 березня 1999 року встановлено, що збір за забруднення для пересувних джерел встановлюється залежно від виду пального. Так, за споживання 1 тонни дизельного пального норматив стано-

вить 3 грн/т, етильованого бензину – 4 грн/т, неетильованого бензину – 3 грн/т [6]. Неважко зауважити, що такі платежі не дозволяють відшкодувати всю шкоду, які завдають забруднення та не стимулюють раціоналізацію природокористування. Оскільки розмір платежів встановлений на низькому рівні через фінансову кризу підприємств, то товаровиробникам вигідніше сплачувати різні фіскальні екологічні платежі, ніж витратити кошти на попередження екологічної шкоди, вартість яких часто в десятки разів перевищує платежі. На наш погляд, в Україні, аналогічно до розвинутих країн світу, доцільно було б запровадити податок на екологічно шкідливу в споживанні продукцію: пальне, пакувальні матеріали, хімічні добрива, автошини, акумулятори та інші. Такий податок з певною диференціацією можна також застосувати для важкої техніки, яка завдає шкоду ґрунту, підросли та підліску в процесі лісозаготівель. Оподаткування екологічно-небезпечної продукції має незначний вплив на поведінку споживачів в короткотерміновому періоді та відповідно на обсяги споживання цієї продукції, але з плином часу сприятиме виробництву нової екологічно чистої продукції. Його застосування дозволило б збільшити надходження до екологічних фондів, які могли б збільшити масштаби природоохоронної діяльності. Сьогодні високорозвинені та країни перехідної економіки рухаються в напрямку "екологізації" податкової системи, коли зростають екологічні платежі при зменшенні інших податків. Це звичайно досить складна робота, яка потребує стабільності в економіці та податковому законодавстві, обґрунтованості та виваженості при їх змінах. Проте вже сьогодні варто закладати такі основи у податковому законодавстві. Наприклад, податкове законодавство Російської Федерації надає суттєві пільги для тих підприємств, які за рахунок свого прибутку здійснюють капітальні вкладення в природоохоронні заходи. Оподаткований прибуток зменшується на суму в розмірі 30 відсотків від таких вкладень [1].

Висновки

1. Реформування податкової політики щодо оподаткування лісового господарства України повинно заохочувати інвестиції та стримувати обезліснення.
2. Заміна нині існуючого податку на прибуток для лісогосподарських підприємств на податок на заготовлену деревину дозволить знизити стимули до передчасного вирубування та встановити тісний зв'язок між доходами та сплатою податку.
3. При запровадженні приватної власності на ліси до лісових податків можна включити податок на лісові землі та майно.
4. Всі лісові податки та платежі повинні бути спрямованими на раціональне лісокористування. Встановлення пільг в оподаткуванні неодмінно стимулюватиме приплив капіталу в цю сферу, що дасть змогу створити екологічне підприємництво, ринок екологічно чистої продукції і послуг.
5. Лісові податки та платежі повинні доповнювати один одного та встановлюватися на довготривалу перспективу без частих змін та доповнень.

Література

1. Веклич О. Удосконалення економічних інструментів екологічного управління в Україні. – Економіка України. – 1998, № 9. – С. 65
2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" №283/97-ВР від 22.05.1997.

3. Закон України "Про плату за землю" N 378/96-ВР від 19.09.96.
4. Лісовий кодекс України. – Львів: 1995. – 33 с.
5. Львович С. Податкова структура в Україні та шляхи її вдосконалення. – Економіка України – 1999 – №8 – С. 19.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 303 від 1 березня 1999 року.
7. Снякевич І.М. Економічні інструменти екополітики: теорія і практика. – Економіка України. – 1999. – N 10. – С. 78-83.
8. Bettencourt, S. U. Economic valuation of forest and woodlands in sub-Saharan Africa (draft mimco.), 1992.
9. Grayson A.J. Private Forestry Policy in Western Europe. – Wallingford: Cab International, 1993. – 329 p.
10. Ellefson, Paul V. Forest Resource Policy: Process, Participants, and Programs. Westview Press, Boulder, Colo., 1989.

УДК 08.02.03

Аспір. О.М. Борщевіч – Інститут Економічного
Прогнозування НАН України

УМОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Подается анализ современных проблем развития инвестирования у малый бизнес в Украине. Розкрито основні перешкоди на шляху інвестиційної діяльності у секторі малого бізнесу, а також можливі шляхи усунення цих перешкод. Ці шляхи опираються на пропозиції представників малого бізнесу і рекомендації іноземних експертів. Містяться також пропозиції, які б могли позитивно вплинути на розвиток інвестиційної діяльності у секторі малого бізнесу і в найближчому майбутньому знайти своє застосування в інвестиційній політиці уряду.

A. Borschevich – Institute of Economics Projects NAS of Ukraine (Kyiv)

Conditions of investment development of small and average business on Ukraine and way of their improvement

The article is devoted to the analysis of the up-to-date problem of small business investment development in Ukraine. This analysis contains definition of the most important barriers of small business investment activity and research of the ways of their elimination. The definition of these ways is based on demand of small business enterprises and foreign expert's recommendations, as well as own mind of this question. In addition there is a number of propositions, which could effect positively the stimulation of small business investment activity and be implemented in government investment policy for close perspective.

Одним із першочергових напрямків ринкових реформ в Україні є проведення ефективної структурно-інвестиційної політики, активізація інвестиційної діяльності та формування привабливого інвестиційного клімату для залучення національного та іноземного капіталу.

Без інвестицій не може бути економічного зростання, а без зростання не буде добробуту: ефективне використання інвестицій і відповідне зростання виробничого потенціалу повинні стати метою економічної політики в Україні.

Сучасна інвестиційна політика не відповідає стратегічним інтересам держави. Ні законодавча, ні виконавча гілки влади не вживають дійових заходів для того, щоб максимально сконцентрувати фінансові та інвестиційні ресурси на здійснення ефективних перетворень. Держава втрачає надійні джерела інвестування, і тепер, прагнучи, хоча із запізненням активізувати інвестиційну діяльність, вона зіткнулась з протидією власних політичних та економічних сил.

Одним із стратегічних завдань сучасної інвестиційної політики в Україні є формування сприятливих умов інвестиційного розвитку малого бізнесу, як найбільш потенційного об'єкта інвестування. Про місце і значення малого підприємництва свідчать інтегровані показники його ролі в економіці розвинених країн. Зокрема, частка зайнятих у секторі малого та середнього підприємництва у цих країнах становить 50-70 %, а частка виробленої ними продукції у – ВВП 50-60 %. В умовах розвинутої ринкової економіки мале підприємство надає їй необхідної гнучкості; впливає на темп економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює свободу ринкового вибору та швидку окупність витрат; формує конкурентне середовище; забезпечує реалізацію інновацій, здійснює пролив по ряду важливих напрямків НТП; характеризується раціональними формами організації та управління. Зазначені функції малого підприємництва набувають ще більшого значення для економіки перехідного періоду, що мають певні властивості та доповнюються специфічними функціями, які проявляються під час реформування соціально-економічної системи. До них, в першу чергу, необхідно віднести: сприяння у формуванні численних суб'єктів ринкового господарства, насамперед, у створенні ефективного недержавного сектора економіки; активізацію процесів демонополізації та розвитку економічної конкуренції; сприяння формуванню нової соціальної верстви населення – підприємців-власників, що становлять основу середнього класу, який є соціальною базою економічних реформ; пом'якшення соціальної напруги, вирішення проблеми зайнятості, створення додаткових робочих місць; сприяння процесу демократизації суспільства; насичення національного ринку товарами і послугами, активізацію споживчого попиту; сприяння соціально-політичній стабільності суспільства. На інвестиційний розвиток малого бізнесу впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів відносять ті, які залежать від самих об'єктів інвестування – підприємства їх менеджменту. До зовнішніх – фактори зовнішнього впливу на інвестиційну діяльність.

Аналіз стану малого підприємництва в Україні свідчить, що головними причинами гальмування розвитку цього сектора економіки є: відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва; нестабільність та важкий тягар оподаткування, що змушує багатьох суб'єктів малого підприємництва входити у тіньову економіку; низькі темпи та перекося в процесі реформування власності; відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого підприємництва, як і підприємства в цілому; обмеженість або повна відсутність матеріально-фінансових ресурсів; недосконалість системи обліку та статистичної звітності; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності.

Становлення і розвиток ринкової економіки неможливе без створення відповідних умов для забезпечення економічної свободи розвитку підприємництва, суть якої полягає у відсутності, насамперед, адміністративних перешкод і обмежень у здійсненні економічної діяльності. Тому одним із першочергових кроків на шляху становлення і розвитку малого підприємництва в Україні має бути подолання перешкод, обумовлених саме суб'єктивними причинами, до яких відносяться: проблеми з реєстрацією; недосконалість системи ліцензування; бюрократичні